

Szendrő Dénes

750 ÉVES ISASZEG LEGRÉGEBBI ÍRÁSOS ESEMÉNYE

Árpád-kori Öregtemplom, Isaszeg

750 éve, 1265 márciusának végén Isaszegnél zajlott le IV. Béla király (1235-1270) és fia, István ifjabb király seregei között az a csata, melynek következtében a falu neve először került írásban megörökítésre oklevelekben és krónikákban. A csata okait és körülményeit, vagyis az idősebb és a fiatalabb uralkodó vizzályát Gárdonyi Géza író 1908-ban kiadott, „Isten rabjai” című regényének részletei írják le.

„De lám, a tatárok eltakarodtak. Az ország népe visszatért a régi tűzhelyhez. Egyszerre milliók keze nyúlt munkához. Városok, várak keletkeztek. A király külföldről hívott be és telepített le értelmes iparosokat. A zsidóság is visszatért. Hozott portékát és pénzt. Magyarország alig tíz év folyamán nemcsak hogy kiheverte a tatárjárást, hanem még műveltebbé, szebbé vált. Nagyobbodott is. Hatalmasabbá is erősödött a nyugati államoknál. A király az országrendítő csapásban megértette, hogy nem a nemzet van a királyért, hanem a király a nemzetért. Öregségére megérte, hogy Magyarországot nemcsak helyreállítva látta, hanem fölője is emelkedve Európa legvirágzóbb, legerősebb országainak...

Édes hallgatnunk a fonómesékben, hogy az öreg király az élete vége felé odaadja az országa felét a legderékabbik fiának... Béla király maga is olyan derék fiú volt fiatal korában. De neki már öregségében több esze volt, mint az apjának, a csupa jószág jeruzsálemi Endrének: ő nem felezett, hanem inkább elfoglalt egy másik országot a magáé mellett, Stájer országot, és azt adta oda a fiának...

Arra nem számított Béla, hogy az országot vissza is foglalhatják. Istvánnak nem maradt a Morva-mezei csata után [1260-ban] csak a sovány jövedelmű erdélyi hercegség, meg egy üres cím: a kunok ura. S akkor már koronázott király volt ő is. Tartott udvari kancelláriust (Benedek szebeni prépostot) – a feleségének is egy kancelláriust (Fülöp váci püspököt) – udvarbíró (Baas volt a neve), tárnokmestereket (Kemény fia Lőrincet és Csete fia Aladárt), lovászmestereket (Benedeket és Rátoldy Istvánt); tárnokmestert (Istvánt); pohárnokmestert (Domonkost). Voltak ajtónállói, kardtartói, testőrei, orvosai és mindenféle nagyméltóságú szolganépei. Mindezek aranyat ettek és ezüstöt ittak. Hát még a hadba járó hívek, akik a zászlaja alatt vitézkedtek Bulgáriában, Stájerországban! Úri kötelessége volt, hogy azokat is maga körül lássa, adományokkal gazdagítsa, jövődjé uralkodására megtartsa...

Jogokat hangoztatott. Ő király immár, meg is van koronázva: az ország fele őt megilleti, visszatartani jogtalanság... S elkövetkezett ama Isten haragját kísértő szörnyűség, hogy a fiú az apa ellen köszörülte a kardot... Ősz felé [1262-ben] a két sereg Pozsony táján szemben állott...

István az utolsó pillanatban megborsódzott attól a gondolattól, hogy az apja ellen von fegyvert: bízott embereket küldött az apja táborába. És hát az apjának is jobban hajlott a szíve a békességre. Megbízottaik Pozsonyban foglalták írásba a megegyezést. A király a hetvenkét vármegyéből huszonkilencet átenged a fiának. A Tisza táji megyék azok. S még rá Istvánnak népe marad a kun, és népe lesz a szász is. Királyi címmel és hatalommal uralkodhat rajtuk. Bármely nemes ember átköltözhetik egyik királytól a másikhoz... Két hónap múltán találkoztak csak Poroszlón, [1262.] december 1-én. És ott a fiú megtért lélekkel hajolt meg az apja előtt. Mind a ketten megesküdtek, hogy az egyezségen megállnak...

A kettéosztott ország szélein akkor is civakodtak egymással a nemesek. A cselédek elhajtották egymás gulyáját, birkanyáját: a károsult rátört a szomszédjára. Erőszakoskodtak, veszekedtek. A két király az ilyen peres ügyekben a maga hívének kedvezett...

És [1264-ben] következett ismét a fegyverkezés. De Béla nem szállt többé hadba a fia ellen, csak seregeket küldött. Egyik seregét a másik után verték meg István hívei. A harmadik sereg Dévánál [majd a Brassó melletti Feketehalomnál] csapott össze fia seregével. Az is elvesztette a csatát. A negyedik a felvidékre rontott, és egyre-másra foglalta el Istvánnak a várait. Mikorra István azt is megverhette, [Béla hívei István] feleségét, gyermekeit elfogták, és a turóci várba vitték...

Olyan felfordulás volt az országban, mint mikor ellenség dül benne. Alig múlt el a tél, már [1265.] március elején az ország minden útján fegyveres lovascsapatok szállingóztak Pest vármegye felé. Sátorszállító szekér ezerszám nyikorgott az utakon. A nemesség nagyobb számmal vonult hadba, mint a tatárjáráskor...

Április 5-én volt abban az évben [1265-ben] a húsvét... De még a nagyhétbe se jutottak bele, egy napon nagy visszatérő csapat jelent meg a vár [Buda] alatt. Bekötött fejű és felkötött karú emberek, kedvetlenek, mérgesen káromkodók. Még a lovuk is vagy sántított, vagy vérzett. Az öreg király elvesztette a csatát.

Isaszegnél ütközött össze a két magyar sereg, oly nagy had, hogy a tatárokat a saját országukban meg lehetett volna vele verni. De nem: a magyar a magyart irtotta. A csata első felén az öreg királynak látszott pártján a szerencse. A pokoli emberforgatagban egy ördögileg feldühödött vitéz majdnem Istvánt is leszúrta. Csak annyit hibázott a dárda, hogy az István hasa helyett a nyeregfabá döfött, s beletörött. István maga leszúrta az ismeretlen vitézt. Arra megfordult a szerencse. A vitéz Prájszel Henrik, az egyik hadtest vezére, lefordult a lováról a gomolyodásban, s a lovak összetaposták. Henrik nádor foglyul esett, az idősebbik fia is vele. Az öreg király lovasai ki akarták szabadítani. Eget lázító öldöklés következett. Annyian estek el, hogy talán a mohi csatában se többen. István véres karddal akkor Budának fordult. Vele a diadaltól ittas, ordító had. Nem volt többé földi hatalom, amely az öreg királyt védje! – Megvédte az Ég...

Mikor a pesti kapuhoz érkeztek, templomi zászlók között, miseruhákba öltözött papi csoport vonult szembe a győzővel. A vitézek lármája elhallgatott. A süvegüket levették, s utat nyitottak a templom embereinek. – István király! – kiáltották azok. – István királynak jövünk eléje. A király csakhamar odaérkezett. Az aranycirádás acélsisak még a fején. Izzadt és poros. Fehér lovának a szügye piros a vértől. Fülöp esztergomi érsek püspöki ornátusban magasra emelte az apostoli ezüstkeresztet: – Állj meg, Abszolon! Ne kísérsd tovább az Istent! István megrendült. Egy percig tétován állt. Aztán keresztet vetett magára, s megfordította a lovát. Másnap megjelentek a küldöttei az öreg királynál. Jelentették, hogy Istvánnak nem az volt a szándéka, hogy az apja országát elvegye, csak a feleségét és a gyermekeit kívánja vissza, s korlátlan úr akar maradni a maga országa részében...

És a fiával történt torzsalkodásai is, noha mind a ketten csak személyes keserűséget éreztek bennük, mily javára váltak a nemzetnek! Az isaszegi csata után mind a kettő mindenféle jutalommal, adománnyal iparkodott magához kötni a híveit. Barátaikként bántak velük. A királyok barátai pedig már lelki művelődésre is törekszenek. A nemesség már nemcsak földbirtokos úr volt, intézője is lett a nemzet sorsának..."

A csatát követően István ifjabb király számos hívének adományozott vitézségükért rangokat és birtokokat, melyek latin nyelven írt oklevelekben kerültek megőrkítésre. Ezek közül az Isaszeget említő legkorábbi oklevél 1266-ból (s nem a helytörténeti kiadványokban szereplő 1274-ből) származik, eredetije a veszprémi káptalan levéltárában található, magyar fordítása pedig a következő:

„István, Magyarország ifjabb királya, Sandur, Lőrinc, Mihály és Miko wamusozo-i jobbágyokat, akik a királyné tárnokainak jobbágyaitól származnak, továbbá Beud, Symoun, Márk, Tyriak, András, Lőrinc, Bench, Koda, Sabyn és Péter királynői harcos jobbágyokat, Bolosoy, Iwan, Bertolom és Symon királyi pohárnokokot, Dama, Damian, Damsa és Kázmér királynői szakácsokat, akik előbb Istvánnak, az ifjabb királyné főlovászmesterének csapatában az **irsazegh**-i csatában, majd a kunok ellen viselt hadjáratban Roland szlavóniai bán alatt kitüntették magukat, wamusozo-i földjükkel kiveszi eddigi állapotukból, hogy majdan a királyi trónra jutva a királyi serviensek közé emelje őket. — D. p. m. mag. Petri vicecanc. dil. et f. n. a. D. 1266.”

Az 1266-ban írt oklevélben szereplő *Irsazegh* korabeli falunévben *irsa* szláv nyelven égerfát jelent, a *zeg-zug* pedig magyarul szegletet jelöl. Ezért valószínű, hogy a hasonulással keletkezett Isaszeg név jelentése eredendően Égerfászeglet volt. Az oklevélben kétszer is előforduló *Wamusozo* név pedig Vámosaszó falu egykori megnevezése, amely Veszprém megyében a mai Nemesvámos közelében létezett.

Az 1265-ös csatára az isaszegi Falumúzeumban egy kétélű kardroncs emlékeztet.

Felhasznált irodalom:

1. Bánlaky József: *A magyar nemzet hadtörténelme*, Budapest, 1928.
2. Fejér Georgius: *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Budaë, 1829.
3. Gárdonyi Géza: *Isten rabjai*, Budapest, 1908.
4. Hóman Bálint – Szekfü Gyula: *Magyar történet*, Budapest, 1928.
5. Jakó Zsigmond: *Erdélyi okmánytár I. kötet*, Budapest, 1997.
6. *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest, 1933.
7. Szalay József – Baróti Lajos: *A magyar nemzet története*, Budapest, 1895.
8. Szentpétery Imre: *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. Budapest, 1943.
9. Szilágyi Sándor: *A magyar nemzet története*, Budapest, 1894–98.
10. Wenzel Gusztáv: *Árpádkori új Okmánytár IV. kötet*, Pest, 1862.
11. Szendrő Dénes: *Isaszeg a térképeken LXXV–LXXVII. rész*, *Isaszegi Hírek*, XIX. évf., 2007. február–2007. áprilisi szám.

Megjegyzés: A regény részleteinek összerakása miatt – a jobb megértés érdekében – szögletes zárójelekben a cikk szerzőjének néhány kiegészítése szerepel.